

Associació
Memòria
de **Mallorca**

www.memoriadelesilles.org

Temps de la Memòria

Exemplar gratuït

Número 17 / Abril 2011

Sumari

- **Libertario Gelabert, *in memoriam*** p.2
- **Agenda d'actes 80 aniversari de la Segona República** p.3
- **Rompre els murs de silenci** p.4
- **El "Racó de la Memòria"** p.5
- **Condemna pels atacs feixistes als espais de la Memòria** p.6
- **De llibres...** p.6
Víctimes invisibles
- **Una mala ferida (II)** p.7
(Relat basat en fets reals)
- **La difícil recuperació de la memòria llibertària** p.9
- **De llibres...** p.6
100 anys construint llibertat
- **Escriptors mallorquins al servei del feixisme: Llorenç Villalonga en temps de la Guerra Civil (II)** p.10
- **Mis antepasados y otros recuerdos...** p.12
- **Una nit tantes vegades repetida** p.12

Libertario Gelabert Mayol 'Pinyol'

(11/02/1933 - 8 /03/2011)

IN MEMORIAM

El passat 8 d'abril ens deixava el company Libertario Gelabert, un home íntegre i lluitador, llibertari i membre de Memòria de Mallorca. *Que la terra li sigui lleu.*

«*Durant molt de temps quan em demanaven havia de contestar: "El meu pare és a la presó". Ara puc respondre sempre el mateix: "Mon pare és aquí, al meu cor"*».

Libertario, com és pot desprendre del seu nom, era fill d'anarquista. Son pare, Joan Gelabert Vallori, va ser un dels militants més destacats de les CNT i FAI mallorquines de les dècades dels trenta i quaranta del segle passat. Vidrier de professió, Joan Gelabert va formar part de la militància clandestina durant la posguerra, fet pel qual va ser detingut en diferents ocasions, passant llargues temporades a presó. Aquesta circumstància va provocar la ruïna econòmica a la llar familiar.

Per pal·liar la fam que assolava ca seva, Libertario i el seu germà Galileo, sortien al carrer amb la finalitat d'aconseguir qualsevol aliment que portar a la mare. Així es juntaven amb altres nins famolencs de diferents barris, eren els *Golfos del Moll*, bandes de nins auto-organitzades que jugant-se la pell "assaltaven" els trens de mercaderies quan aquests partien carregats des del port de Palma.

Mes rera mes, any rera any, els germans Gelabert visitaven a son pare dins la presó els dies que la visita era de franc. S'acostumaren a parlar amb ell a través dels barrots. Fins que un dia, l'any 1950, el pare sortí en llibertat, torturat i molt mal·lalt. Poc temps després moriria. (Continua)

Libertario, *in memoriam*

Per Peter de Echave, vocal de Memòria de Mallorca

«Que vos bombin!! No ho heu aconseguit!!»

Dir-se Libertario i Galileo en aquella Espanya gris i nacionalcatolicista de la posguerra, era cridar al mal temps. Les autoritats franquistes els van prohibir utilitzar aquells noms subversius. A partir d'aquell moment els germans passaren a dir-se Joan i Jaume respectivament. Un canvi d'identitat gens fàcil per a uns nens acostumats als seus noms originals. A base de cops dels capellans que els "educaven" a l'escola, no els hi va quedar més remei que adaptar-se a la nova situació.

Setanta anys després, l'any 2009, Galileo i Libertario recuperaren els seus noms originaris de forma oficial. Aquell dia, al

En Libertario Gelabert de nin amb la seva família a Valldemossa

Registre Civil de Palma, Libertario era un home feliç. Tan content estava que va fer imprimir una bona tirada de targetes amb el seu nom recobrat que després repartia orgullós. Ni els cops ni les prohibicions del feixisme l'havien derrotat, ell continuava sent Libertario.

«Diuen que ara volem obrir velles ferides, ben al contrari, més bé el que pretenem és començar a curar algunes de les moltes que encara sagnen».

Libertario no va dubtar en fer-se membre de Memòria de Mallorca quasi des de la seva fundació. Com a víctima i fill de víctima, coneixia prou bé el que va significar el franquisme per a la nostra societat. Apareixia sempre que podia a les convocatòries i s'indignava públicament davant postures que no entenia com la decisió per part de l'Ajuntament de Palma de mantenir dret el monument de Sa Feixina. Cada vegada que coincidia amb qualche autoritat no perdia l'ocasió de fer-li arribar les seves denúncies botant-se uns protocols que no compartia ni respectava.

És va integrar al grup que Memòria de Mallorca organitzà per donar conferències pels instituts d'ensenyament de l'illa. Per a ell, l'educació era el puntal d'una societat més justa. Era un goig veure la seva cara de polissó amb els ulls brillants d'emoció quan contava als estudiants les seves peripècies com a nen

Peter de Echave i Libertario Gelabert en una de les xerrades als instituts

durant la trista i dura posguerra. Donava gust veure com connectava amb els joves contagiats el seu entusiasme amb la facilitat pròpia d'un home que no va deixar de ser un nen gran durant tota la seva vida.

«Quan un arriba a la meua edat sols ha de fer dues coses, ambdues molt importants: la primera és no deixar de respirar i la segona, tan important com la primera, és no oblidar el passat, imprescindible per a seguir en el present».

Malhauradament, a Libertario li detectaren recentment un càncer ja bastant estès al seu organisme. Es va enfrontar a la mort com ho va fer en el seu moment amb els feixistes, els poderosos i la mentida: de front, amb serenitat i segur de si mateix.

Esteim convençuts de que fidel a les idees llibertàries que donaren sentit al seu nom i a la seva vida, Libertario, el nostre Tario, seguirà lluitant allà on el duguin els vents d'aquesta la seva darrera singladura. No tenim cap dubte que allà on sigui trobarà injustícies a combatre i malifetes que denunciar a la cara dels poderosos. ■

Crèdits:

Han col·laborat:

Peter de Echave / Revista Sa Plaça / Simó Tortella Sbert
Pere Josep García / Pep Toni Brotons / Miquel López Crespí
Juan Hernández Jover

Coordinació, disseny i maquetació: Blas Guevara

Temps de la Memòria és el butlletí trimestral de **Memòria de Mallorca**.

La publicació no es fa responsable de les opinions dels seus col·laboradors.

Contacte MdM: **625 45 45 00**
tempsdelamemoria@gmail.com

En Libertario Gelabert a l'homenatge a Emili Darder Cànoves al castell de Bellver
30/03/2007

Agenda abril '11

COMMEMORACIÓ 80 ANIVERSARI DE LA SEGONA REPÚBLICA

• Diumenge 10 d'abril, a les 12.00 h:

BUNYOLA

Homenatge als republicans assassinats a Bunyola durant el primer semestre del 1936 pels colpistes que encetaren la Guerra Civil, al cementiri municipal. Ens acompanyarà en Pedro de Echave, codirector de la sèrie documental

• Dijous 14 d'abril, a les 20.00 h:

MANACOR

Lectura de poemes per la memòria. Món de Llibres (Carrer Major, 7)

• Dissabte 16 d'abril, a les 15.30 h:

Ruta per la Memòria. Estació del tren. Concentració i organització de cotxades.

• Dissabte 16 d'abril, a les 16.00 h:

Ruta per la Memòria. Sa Coma. Inici ruta a la zona d'aparcaments de la platja.

• Dissabte 16 d'abril, a les 20.00 h:

Acte d'inauguració de l'exposició **Rompre els murs de silenci** a la sala SACMA (C/ Bosch, 5, damunt el Crèdit Balear).

• Diumenge 17 d'abril, a les 12.00 h:

Homenatge als assassinats per la repressió feixista, al cementiri de Son Coletes. **Organitza:** Comitè de Son Coletes "Memòria i Oblit d'una guerra".

• Dijous 14 d'abril, a les 18.00 h:

PALMA

Cinefòrum amb motiu de la commemoració del 80è aniversari de la instauració de la II República, a la Casa des Poble d'UGT (C/ Font i Monteros, 8 - 07003 Palma). L'acte comptarà amb la participació de Cristina Ferrer González (mestra, feminista i investigadora) i Manel Suàrez Salvà (mestre i vicepresident de l'Associació Memòria de Mallorca). Es projectarà el documental *"La escuela fusilada"*.

Organitza: FETE-UGT Illes Balears

Col·labora: Associació de Renovació Pedagògica SAIS

• Dijous 14 d'abril, a les 19.00 h:

Concentració en commemoració del 80 aniversari de la Segona República. A la plaça d'Espanya. Intervenen Miquel Mascaró i Ferran Gomila. **Organitza:** UCR (Unió Cívica per la República)

• Dissabte 16 d'abril, a les 12.00 h:

PORRERES

Acte d'inauguració de l'espai rehabilitat Oratori de la Santa Creu. Conduirà l'acte Simó Tortella Sbert. Intervindrà Bartomeu Mestre Sureda "Balutxo". Miquel López Crespí recitarà el poema "Els nostres morts". Actuació de Biel Majoral amb les seves cançons republicanes.

Organitza: Ajuntament de Porreres

Col·laboren: Associació Memòria de Mallorca i Xeremiers de Porreres

• Dijous 14 d'abril, a les 18.30 h:

SANTA MARIA

"Per la República" acte al cementiri municipal. Amb Marisa Goñi.

• Divendres 15 d'abril, a les 21.00 h:

Sopar al Cafè Can Beia (15 euros reserva al tel. 626 374 551)

• Dissabte 9 d'abril, a les 17.00 h:

SA POBLA

Ofrena floral en homenatge als poblers que lluitaren per la llibertat, a la plaça de la Concòrdia.

• Dissabte 9 d'abril, a les 18.00 h:

Sembra del Bosc de la Memòria, poemes musicats i lectura del manifest. A Can Cirera Prim.

Organitza: Associació Pinyol Vermell

Rompre els murs de silenci

Revista Sa Plaça
Núm. 199, febrer de 2011

L'art per recuperar la memòria històrica

Sota el títol "**Rompre els murs de silenci**" el **col·lectiu format pels artistes, Marquet Pascual, Joan Mariando, Tomeu Coll, Ferran Pizà, Jaume Poma, Joan Lacomba i Biel Noguera**, ens presenta l'exposició dedicada a la recuperació de la Memòria Històrica. Es tracta d'una mostra pictòrica i alhora reivindicativa que s'estrenarà el proper mes d'abril, coincidint amb l'aniver-

sari de la proclamació de la República, i que iniciarà tota una ruta a diferents poblacions de Mallorca i també a diferents indrets de l'Estat espanyol i a països nòrdics com Suècia i Dinamarca. La mostra d'art compta amb el suport de la revista Sa Plaça i l'Associació Memòria de Mallorca a més de la Direcció General de Cultura del Govern. La idea de reivindicar la recuperació de la Memòria Històrica mitjançant l'art fou presentada per Toni Marquet, on després de diferents exposicions organitzades per Sa Plaça, va exposar la iniciativa a aquells artistes més compromesos amb la recuperació de la Memòria de totes aquelles persones que foren assassinades o patiren la repressió de la guerra i posteriorment del franquisme. El resultat ha estat la realització de tres pe-

Biel Noguera / Homenatge al guerriller antifeixista

ces d'art per cada un dels pintors on han interpretat, d'una forma molt personal i propera, aquella època tant convulsa. Per tal de donar divulgació a la mostra s'editarà un catàleg que va acompanyat de diferents textos reivindicatius del que representa l'obra per a l'artista o simplement la visió literària, històrica o poètica del que suposà per a moltes persones la repressió. ■

Joan Lacomba / Surant en el record

Rompre els murs de silenci

Associació
Memòria
de Mallorca

SA PLAÇA

Vos conviden a la inauguració de l'exposició de pintures "**Rompre els murs de silenci**" que tindrà lloc dissabte, 16 d'abril a les 20 hores a la sala **sacma** de Manacor.

sala per a l'art i la cultura manacor

(c/ Bosch, 5-1er. Damunt Crèdit Balear)

Obert fins dia 30 d'abril.
Horari: De 18-20 hores. (dies laborals)

Tomeu Coll / Amics d'infància

El "Racó de la Memòria"

Per Simó Tortella Sbert

Les obres de condicionament de la zona posterior de l'Oratori de la Santa Creu ja s'han iniciat. Com ja havia anunciat l'Ajuntament de Porreres el 30 de setembre, les obres estaran finalitzades per a l'acte de 'Memòria' que es celebrarà el dia 16 d'abril a les 12.00 del migdia. La iniciativa va partir del Bloc per Porreres i va ser aprovada en ple el dia 28 de gener de 2008, amb els vots favorables d'UM i Bloc. El PP es va abstenir.

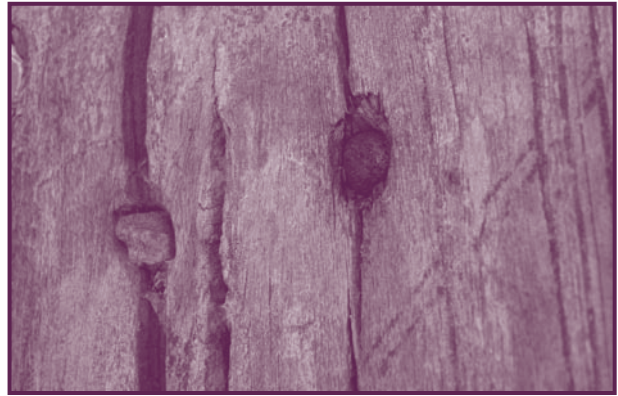
La part posterior de l'oratori va ser utilitzada durant la Guerra Civil (1936-1939) com a lloc d'afusellament de destacats dirigents republicans de l'època. Entre ells cal esmentar Aurora Picornell, les germanes Pasqual Flaquer, l'alcalde d'Esportles Tomàs Seguí, els dirigents socialistes Joan i Miquel Montserrat Parets i el mestre de Porreres Joan Roca Escandell de l'Hospital. Segons explica l'historiador local Bartomeu Garí, ja hi ha documentades 117 persones que van ser executades en el lloc sense haver-se fet cap tipus de judici, però segons fonts orals el total és bastant més elevat. Moltes d'aquestes informacions s'han pogut aclarir gràcies als informes de les fosses comunes de Mallorca que està realitzant l'Associació Memòria de Mallorca, sota la coordinació del seu vicepresident Manuel Suárez Salvà.

La remodelació servirà per integrar la zona posterior de l'oratori a la resta de l'estructura arquitectònica existent, es reconduiran les pluvials que convergeixen en aquest punt i que des de la construcció de la rotonda que dona entrada a la població davant del cementiri convertien el lloc en un veritable fangar. Al seu torn es recuperarà un tram de l'antic Camí de Marina que comunicava Porreres amb Algaida passant per Castelletx. Al centre del nou empedrat es posarà el Mural d'en Frau que ja duia esperant dos anys.

Espai de l'oratori rehabilitat

A finals dels 90 Bartomeu Garí visita la part posterior de l'oratori de la Santa Creu de Porreres amb un testimoni de l'esdeingut allà durant la Guerra Civil, per tal de recollir informació per al seu llibre. En arribar els dos queden sorpresos, les portes de fusta on es podien veure els orificis de bala d'execucions sistemàtiques, havien estat substituïdes per altres de metall. L'historiador li va faltar temps per visitar el seu amic, el rector Joan Rosselló: "Bon dia mossèn..."; "Hola Tomeu, amb tu volia parlar, i ja sé que vols, no et preocupis les portes estan en un lloc segur i guardades per si en un futur es volen reutilitzar per conèixer el que va passar".

Amb petits actes i sense confrontacions, primer van ser els polítics amb ajuda d'alguns familiars i historiadors, els que van realitzar les primeres intervencions. Institucions i associacions han seguit treballant després en la mateixa direcció. El 19 de juliol del 2006, periodistes de la ARD alemanya visiten Mallorca per fer un reportatge de la postguerra espanyola centrada en les repressions i execucions. Un dels llocs que van visitar fou l'oratori de la Santa Creu. Coneixedors de l'existència de les portes van voler veure-les. Va ser en aquest moment quan va tenir clar que s'havien de recuperar.

Tres anys després a l'acte en memòria republicana que venia organitzant el PSM, l'Ajuntament va acordar que passàs a ser un acte consistorial, coordinat per una comissió amb representació de tots els grups, Memòria de Mallorca i familiars.

La comissió tenia clar que a més d'organitzar l'acte volia arreglar i recuperar el 'Racó de la Memòria'. Gràcies a l'aportació econòmica de la Fundació de la Memòria Democràtica Balear, presidida per la consellera Fina Santiago, ara s'han pogut recol·locar les portes originals. ■

Condemna pels atacs feixistes als espais de la Memòria de Mallorca

Memòria de Mallorca vol expressar la seva repulsa i indignació, en nom propi i de totes les víctimes del feixisme, pels atacs feixistes comesos contra dos dels espais de la memòria de la repressió de la Guerra Civil a Mallorca: **El Bosc de la Memòria** de Calvià i **el Mur de la Memòria** del cementeri municipal de Palma.

El dissabte 5 de març, emparats per l'anonimat i la covardia que els caracteritza, un grupuscle d'ideologia feixista va atacar el Bosc de la Memòria de Calvià situat a devora el Fortí d'Illetes (instal·lació militar utilitzada com a centre de detenció il·legal i assassinats massius durant la Guerra Civil i la dictadura), fent pintades al·lusives a Falange Española de las J.O.N.S. al grup escultòric i les plaques amb els noms dels assassinats, a l'únic espai de la Memòria amb el qual han comptat fins ara les víctimes oblidades del feixisme.

El diumenge 6 de març, aquests mateixos grupuscles varen fer pintades, insultant a les víctimes recordades amb una placa al mur del cementeri de Palma, en el lloc on foren assassinats centenars de republicans durant la Guerra Civil.

Memòria de Mallorca vol protestar per aquests atacs, que pretenen violentar el record a les víctimes de la Guerra Civil i la dictadura atemptant contra el conjunt de la societat civil, que fa dels valors democràtics l'únic model vàlid de convivència en una societat moderna. Creim que aquests atacs no són fruit de la coincidència en el temps, si no que són el resultat de maniobres dirigides des de determinats mitjans de comunicació i grups d'opinió, contraris a la construcció del Mur de la Memòria, un projecte de Memòria de Mallorca, en record i homenatge a totes les víctimes de Mallorca, assassinats pel feixisme durant la guerra i la dictadura, per lo qual:

- **Exigim** a totes les forces polítiques democràtiques un comunicat de repulsa i condemna per aquests atacs feixistes a la memòria dels demòcrates assassinats atemorint a les seves famílies i a tota la societat civil.
- **Exigim el final dels atacs** verbals i mediàtics contra el projecte del Mur de la Memòria, que no fan si no donar ales als violents per atacar la memòria comuna de tots.
- **Demanam el respecte i suport** de la societat civil per fer front a aquests atacs de grupuscles feixistes a la memòria dels nostres demòcrates i de determinats grups mediàtics i d'opinió que no han dubtat en manipular i falsejar la història per atacar un més que necessari memorial a les víctimes del feixisme.
- **I finalment exigim** als Ajuntaments de Calvià i Palma, que prenguin les mesures necessàries per a què s'investiguin aquests atacs i es prenguin les mesures de vigilància i seguretat que evitin que aquests atacs es puguin repetir en un futur.

Memòria de Mallorca

CAFE:
Camaradas, Arriba
Falange Española

De llibres...

L'historiador manacorí Antoni Tugores (Manacor, 1948), acaba de publicar **Víctimes invisibles. La repressió de la dona durant la Guerra Civil i el franquisme** que ens descobreix un aspecte de la Guerra Civil i el franquisme fins ara poc conegut, les dones. Ens mostra dotze històries, dotze vides en femení que, com l'autor explica, *"la dona era qui havia de gestionar la fam i la misèria en temps de guerra i de postguerra"*.

En el seu procés de documentació s'han examinat un gran número de causes i sumaris.

Per Tugores, la història està plena d'heroïnes, invisibles i anònimes, i valia la pena acostar-se a les dones, a la seva generositat, a la seva humanitat i la valentia fora del comú. La por encara la patim tots avui, la dona tal vegada amb més causa, ja que aleshores l'home podia partir, però la dona havia de quedar amb els infants i mirar de sobreviure de la millor manera possible. El llibre, ha estat publicat per l'editorial Tria i compta amb pròleg de Jaume Claret.

Vaixell Jaime I

Una mala ferida

Segona part
(Història basada en fets reals)

Per Pep Toni Brotons

A finals del 37 em dugueren a Son Catlar, a uns pocs quilòmetres de la vila de Campos. Record que tota la finca estava envoltada de reixat de filferro. En el centre

hi havia la nau central on, des de la seva terrassa i en els dies clars, es podia veure perfectament Cabrera. Era el lloc on jèiem els detinguts, més de quatre-cents! Les lliteres estaven agrupades de dues en dues. A mi em va tocar un dels llits de dalt. El cel ras era tan baix que havia d'anar alerta quan em despertava de no pegar-hi amb el cap. A més, les bigues estaven en tan mal estat que anaven plenes de xinxes. Per afegir al banyat, l'aigua era molt salabrosa i al cos ens sortiren faves per la picor. Una vegada a la setmana la meua família duia roba neta, a mi i a algun dels presos peninsulars que no tenien qui els hi pogués netejar.

La procedència social de la gent que estava als camps era molt variada: obrers, artesans, intel·lectuals, professions liberals, metges, advocats, etc. Aquell fet propicià que els amos de la possessió organitzassin una cantina. La madona, una senyora grassa amb molta patxoca, feia cafè, xocolata, pastissos, galetes..., només per a aquells presoners que ho podien pagar amb els doblers que els portaven les seves famílies.

Els treballs eren durs. Vaig arribar a pensar que no en sortiria mai més, d'aquell lloc. Ens havíem d'aixecar ben prest per anar a picar pedra per a la construcció d'una carretera, sempre vigilats per un grup de soldats que si no et veien treballar de valent et tancaven en una cel·la de càstig a pa i aigua. Jo m'havia d'esforçar el doble que els altres a causa de la ferida; crec que els guàrdies s'adonaren de les meves mancances i per això no em castigaren mai.

A les acaballes del 38, amb la carretera a punt de finalitzar, uns guàrdies civils vingueren a cercar una trentena de presos de Son Catlar. Jo n'era un. Semblava que allò ja s'acabava. Ben mirat, què hi fèiem nosaltres, allà? Ens feren pujar a un camió i ens varen transportar, sense voler dir-nos en cap moment cap on ens dirigíem. Enfilarem la carretera i, per primera vegada, vaig veure els majestuosos penya-se-

gats del cap Enderrocat amb l'immens blau de fons... Aquella vista em meravellà.

Palma era cada vegada més aprop. Així com ens hi acostàvem estàvem més convençuts que aquell mal son s'acabava. A la fi tornaria a veure els meus i reprendria una nova vida...

Però així com hi entràrem en sortírem. Passàrem Ciutat de Llarg. Sense aturar-se, el camió enfilà cap a la Serra: anàvem a Sóller. En pujar es Coll, més d'un es va marejar. A més estàvem desanimats i amb la moral per terra. No debades cada vegada que ens traslladaven teníem la incertesa de si seria per bé o per mal.

Després d'unes hores de trajecte, arribàrem al port de Sóller i ens menaren fins al Llatzeret, l'antic hospital dels qui patien alguna malaltia i hi restaven en quarantena. Allà vivien uns noranta presos, vigilats per una cinquantena de soldats i quatre falangistes amb el distintiu de sergent. Els oficials s'hostatjaven en un xalet requisat i convertit en improvisada oficina de direcció. Allà vaig coincidir amb uns afectats de poliomielitis. Els falangistes ens feien constantment propaganda per anar a lluitar, ara no els importava gens la nostra discapacitat. El més curiós va ser que en aquell nou destí, i sense saber-ne per què, començàrem a cobrar una paga. Però l'alegria durà ben poc: el metge militar em renyà perquè cobrava un sou de soldat, i a mi no se'm podia considerar militar si no havia estat en combat.

Al Llatzeret hi vaig esser fins el març del 39, mes en què acabà la guerra i vaig ser definitivament alliberat. No vaig tenir condemna pel fet d'haver estat un pres governatiu. Entre un lloc i un altre em vaig passar trenta-dos mesos privat de llibertat.

Setmanes més tard vaig rebre una notificació. M'havia de presentar al carrer de la Concepció de Palma.

— *¡Bueno, a usted se le acusa de un delito muy grave! ¡Un delito de desertión!*— em digué l'inspector que em va rebre.

— *Tengo la conciencia tranquila. Pero si he cometido algún tipo de delito, sepa usted que ha sido por ignorancia y que ya lo he pagado con creces privado de libertad.*

— *Bueno... Todo eso ya pasó*— em va contestar l'home, amb aire conciliador. *Tan solo debe abonar una pequeña multa y ya podrá sentirse completamente libre.*

Quan vaig mirar el paper amb la quantitat que deia que havia de pagar no m'ho podia creure.

—*¡Cincuenta pesetas! ¡Pero si no las he visto juntas en mi vida!*

—*¡Márchese y procure traer el dinero!*

Vaig haver de demanar auxili a la meva mare. La pobre, per por de veure'm tancat una altra vegada, va fer un pelegrinatge pels comerços de la barriada per intentar reunir aquella suma entre tots. Després, amb el temps, els ho va anar retornant així com va poder, un per un.

De nou a l'oficina, aquell inspector, després d'haver-li donat els doblers, em va fer firmar un paper. Però, tot i la meva insistència, no em va deixar llegir el que posava. Ara ho veig tot clar: segurament se'ls quedà per a ell. Jo estava tan escarnit per tot el que havia passat que no vaig voler discutir. Vaig sortir d'allà tan de pressa com la meva cama ferida m'ho va permetre.

Amb el temps vaig conèixer la sort de molts coneguts. Persones que, com jo mateix, no havien delinquit mai i eren ben considerades a la barriada: en Miquel, que vivia prop de ca ses Monges, amb qui havia compartit dies de presó, fou un d'aquells alliberats a la matinada per haver format part d'un sindicat en temps de la República. D'altres, com en Jaume i en Pep, saberen aprofitar les circumstàncies i feren negoci en temps de guerra... I així una llarga llista de gent que, per circumstàncies diverses, jugaren les seves cartes amb més o menys encert.

Vaig conèixer també la sort d'en Jordi, el meu germà. Quan em donaren la notícia no m'ho podia creure. Havia mort a la batalla de l'Ebre mentre lluitava al costat del bàndol nacional. Semblava una ironia de la vida: ell, a l'igual que molts d'altres, mai no havia manifestat cap tendència política.

Passaren els anys i vaig canviar de treball. Em va sorgir la possibilitat de vendre diaris i revistes en un petit quiosc i no la vaig desaproveitar. Un dia, per casualitat, vaig passar per davant la tenda de roba on treballava na Francisca. No sabia què se n'havia fet, d'ella, i pensava que ja no hi seria. Em vaig detenir uns instants davant el mostrador, tal com solia fer abans de la guerra. La meva mirada nerviosa la cercà per tota la tenda. Era allà, com sem-

pre. Em va semblar com si aquells anys no haguessin passat. Vaig tenir l'estranya sensació que allò que havia viscut durant la guerra havia estat únicament un mal son. Ella em veié i tot d'una sortí per saludar-me. Encara conservava aquella rialla fresca que tant m'agradava. Parlàrem uns instants de coses banals i, sense adonar-me, vaig convidar-la a anar a algun lloc en acabar la feina. Em va dir que li feia il·lusió anar a la Sala Augusta, que feia poc que s'acabava d'inaugurar.

Vaig accedir-hi, il·lusionat. Però quan fórem davant vaig adonar-me que era el mateix edifici que anys abans havia estat la presó de Can Mir. Tot era nou de trinca, amb les columnes i la paret folrades de vellut. Res no feia recordar el seu sinistre passat. La pantalla era una de les més grans que mai no havia vist i els seients, amples i còmodes. Aleshores vaig tenir sentiments confrontats i no vaig poder deixar de pensar en els dies en què vaig estar allà, tancat, i en aquells presos que com jo sofriren la pèrdua de llibertat. Tan sols la companyia de na Francisca em retenia. Ella em va notar nerviós i, sense dir-me res, va agafar-me de la mà. Allò em reconfortà per uns instants. Record que feien una pel·lícula còmica, *Mister Belvedere*. No l'acabàrem de veure. En sortir li vaig explicar el que em succeïa. Li va saber molt de greu i em demanà que la perdonés per haver-me duit a aquell lloc. M'assegurà que no en sabia res, del succeït durant la guerra. Em digué que la seva família, gràcies a un parent militar, no havia passat penúries, i que pensava que a Mallorca no hi havia hagut cap mena de repressió. L'endemà tornàrem a quedar per anar a fer una volta i parlàrem durant molt de temps. Al cap d'uns anys es va convertir en la meva esposa.

Avui sóc molt vell. Quan estic dret em costa asseure'm i quan sec pas pena per aixecar-me. Però haver viscut tant m'ha fet veure moltes coses. **Què és la sort?** Sempre m'ha fet gràcia pensar-hi. No se'n parla mai, de la bona sort, quan la vida quotidiana transcorre sense entrebancs. Només es diu que una persona ha tingut bona sort quan un esdeveniment important li ha estat favorable. **Què hagués passat, si aquell fatídic dia no m'hagués ferit la cama?**

Em podeu ben creure si us dic que no hi ha dia en què no hi pensi. ■

La difícil recuperació de la memòria llibertària

Per Pere Josep García

En primer lloc, el moviment llibertari ha estat gairebé sempre un tema tangencial en els diferents estudis històrics que s'han anat fent. A dia d'avui encara falten estudis seriosos i profunds per treure a la llum aquest moviment social i saber qui eren els seus protagonistes.

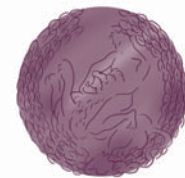
I això ens porta directament a una segona causa: el moviment llibertari, al ser col·lectiu per definició, tendeix a ser "anònim". Un exemple d'això el tenim a l'hora de fullejar una obra cabdal com és el *Diccionari Vermell* de Llorenç Capellà. En aquest diccionari són molts els homes dels quals se'n desconeix l'adscripció política. I un gran nombre d'ells eren anarquistes.

Però més enllà de tot això, al llarg de la història hi ha hagut nombrosos militants anarquistes que foren protagonistes del seu temps. A Mallorca ens haurien de sonar noms com els de Gabriel Buades, Cosme Salvà, Bernat Pou, Miquel Rigo, Domingo Germinal, Francesc Tomàs i moltíssims d'altres.

Per tot això un grup d'historiadors i investigadors ens hem unit baix el nom de Grup d'Estudis Llibertaris "Els Oblidats" amb l'objectiu de recuperar aquesta memòria dels homes i dones anarquistes, **els més oblidats dels oblidats**. I des d'aquí volem convidar a tothom que vulgui a participar amb aquesta tasca ingent. ■

De llibres...

El Grup d'Estudis Llibertaris "Els Oblidats" ha editat, conjuntament amb Edicions del Moixet Demagog el llibre "**Cent anys construint llibertat. La CNT a Mallorca 1910/2010**" un llibre de 94 pàgines on es relata la història de la Confederació a Mallorca en 7 capítols: Els orígens de l'obrerisme anarquista a Mallorca; L'albada d'una nova esperança: la fundació de la CNT i els primers anys (1910-1914); De la consolidació del projecte anarcosindicalista a la clandestinitat. El moviment llibertari des de 1914 a 1931; La Segona república i la CNT (1931-1936); Les morts i l'oblit: la Guerra Civil i la postguerra (1936-1975); El relançament de la CNT a Mallorca (1976-1981) i La represa i la força de l'il·lusió (1982-2010). A més, es complimenta amb una cronologia, un pròleg i un epíleg a càrrec dels historiadors Pere Gabriel Sirvant i Dolors Marin respectivament. Un llibre imprescindible per apropar-nos a un col·lectiu i la seva lluita social, el qual no ha estat estudiat el que caldria dins un llarg període de la nostra història contemporània.

CENT ANYS
CONSTRUINT
LLIBERTAT.
LA CNT A
MALLORCA
1910/2010

Grup d'Estudis Llibertaris "Els Oblidats"

Contacte:
elsoblidats@gmail.com
<http://elsoblidats.wordpress.com/>

Escriptors mallorquins al servei del feixisme: Llorenç Villalonga en temps de la guerra civil (II)

Per Miquel López Crespí, escriptor

Llorenç Villalonga és un autèntic personatge de novel·la. Per això he escrit *Una Arcàdia feliç* i *Les vertaderes memòries de Salvador Orlan*. I just ara mateix he començat la redacció de la tercera sobre l'autor de *Bearn*. Vull fer una trilogia d'aquella època tenebrosa però summament interessant dels primers mesos de la guerra civil a Mallorca. Villalonga, tothom que conegui una mica la seva biografia ho sap, és un aferrissat espanyolista dels anys vint i trenta que es troba immers en la guerra i fa costat als que afusellen l'esquerra i liquiden tot l'aconseguit tan dificultosament pels intel·lectuals catalanistes de les Illes en moltes dècades. En plena matança de republicans, Villalonga escriu un article que publica en *El Día* (7-VIII-1936) on especifica una vegada més la seva posició envers la cultura catalana. Diu l'autor de *Bearn*: "Nos cabe el orgullo, a mi hermano Miguel y a mí, de haber representado siempre la resistencia anticatalanista en Mallorca". Més documentació sobre l'atac frontal dels germans Villalonga contra la cultura catalana es pot trobar en el llibre de Josep Massot i Muntaner *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra* (1930-1950) (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1978) i especialment en el capítol "L'afer dels 'Manifest dels catalans'" (pàgs. 92-108) i també en el capítol "El 'Manifest' i la repressió cultural" (pàgs. 108-117). Anticatalanisme i antiesquerranisme que podem trobar a tots els articles que va publicar sota el títol de *Centro* (Gráficas Mallorca, Palma 1934). Com hem dit més amunt, el personatge Villalonga, els fets que va viure el nostre autor, l'època de la República i la guerra civil donaven material no solament per a escriure una novel·la, sinó diverses, com finalment s'ha esdevengut. Els anys vint i trenta a Mallorca són massa exuberants –culturalment i políticament–, i el repte de provar de copsar l'ànima d'un intel·lectual reaccionari tan "atractiu", literàriament parlant, que tot plegat em seduí profundament i m'animà a començar la feina.

Com pot imaginar el lector d'aquest article, Villalonga no m'era un desconegut. Les lectures, a mitjans dels anys seixanta, d'obres com *Mort de dama*, *La novel·la de Palmira*, *Bearn*, *Les fures*, *Desbarats*, *L'àngel rebel*, *La dama de l'harem*, *El llumí* i altres narracions, *Desenllaç a Montleó* i moltes altres foren bàsiques per a copsar la importància

d'un narrador de vena, d'un autèntic escriptor malgrat totes les seves contradiccions amb el català. L'anticatalanisme de la seva trajectòria, el combat dels anys trenta contra els intel·lectuals de l'Escola Mallorquina i els col·laboradors de *La Nostra Terra*, molt especialment amb Miquel Ferrà, el feien un personatge no gaire simpàtic. No oblidem que, com explica Josep Massot i Muntaner en *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra* (1930-1950), la feina conjunta entre el cap de la policia franquista encarregat de la matança d'esquerrans, el totpoderós Barrado, i el coronell Tamarit, instructor de la vergonyosa farsa judicial que portaria al mur de les execucions al batle de Palma, Emili Darder, i el paper dels germans Villalonga, és essencial en la liquidació de la cultura catalana en la vida pública a Mallorca. En referència al silenciament dels signants de la "Resposta" al missatge dels intel·lectuals catalans del Principat, Josep Massot i Muntaner ha escrit: "...l'afer del 'Manifest' és una peça important dins el procés implacable de desmantellament de la cultura autòctona a partir del mes de juliol de 1936".

En la revista *El Mirall* (núm. 61, pàgs. 19-24) podem trobar una bona aproximació al que va ser el regnat del terror feixista a Mallorca. L'article "La repressió franquista a Palma", signat per Francesc Tur Balaguer, R. Carbonell, M.L. Lax i M. Ocio Villar, és ben representatiu al respecte. "Pel que fa a la base social dels represaliats, era molt homogènia: la classe treballadora, la base social de l'esquerra i al seu costat alguns membres de professions liberals i petita burgesia progressista. Hi hagué també algun cas d'empresonament de 'rics d'esquerreres' als quals s'incautaven els béns. Es calcula que el nombre de morts provocats per la repressió al llarg de la guerra oscil·là entre 2.000 i 2.500 persones.

"Les zones de Palma més afectades foren les barriades obreres encara que la repressió s'estengué pràcticament a tots els barris de la ciutat. Els escamots feixistes actuaren a Son Rapinya, Son Serra, la Vileta i al bosc de Bellver, a més del mateix Castell".

A Mallorca, els intel·lectuals d'esquerra foren cruelment assassinats pel feixisme i la dreta tradicional. Un dels treballs més importants que s'ha fet a Mallorca damunt la repressió ha estat el suplement del diari *Baleares*, *Memòria Civil*, que va coordinar i dirigir l'escriptor Llorenç Capellà de

gener fins a desembre de 1986. Igualment bàsica per a copsar en tota la seva brutalitat la fondària de la repressió feixista és la consulta del Diccionari Vermell del mateix autor. Record ara mateix el llibre de Bernanos, *Els grans cementiris sota la lluna*, que tanta influència tengué en el meu particular descobriment de la brutalitat de la dreta mallorquina, o el més recent de l'amic Jean Schalekamp, *D'una illa hom no en pot sortir*.

Josep Massot i Muntaner, a la seva obra *Els escriptors i la guerra civil a les Illes Balears* escriu també entorn de la repressió damunt els intel·lectuals d'esquerra (Biblioteca Serra d'Or; pàgs. 218-220): "Entre els milers de morts que, poc més o menys, produí l'onada de follia que planava sobre l'illa –d'una manera 'il·legal', a la cuneta de les carreteres o a les tàpies dels cementiris, o d'una manera pretesament 'legal', a conseqüència de sentències de consells de guerra injustos i cantats per endavant–, no hi mancaren escriptors i persones relacionades d'una manera o altra amb el món cultural. Potser la xifra més elevada correspon als periodistes, amb noms com el d'Ateu (Mateu) Martí, comunista, director de les revistes *Nuestra Palabra* i *Sotana roja*, cruelment assassinat els primers dies de la guerra; Guy de Traversay, corresponsal del diari parisenc *L'intransigeant*, afusellat pels militars poc temps després d'haver estat fet presoner a Portocristo, a conseqüència de la carta de recomanació que Jaume Miratilles, comissari de Propaganda de la Generalitat, li havia fet per al capità Bayo; Pere Reus i Bordoy, jutge de Felanitx, director del setmanari *El Felanitxer*, executat després d'ésser sotmès a consell de guerra, per 'adhesió a la rebel·lió', el 4 de març de 1938; Gabriel Buades, sabater inquer anarquista, col·laborador –sempre en castellà– de *Cultura Obrera* i de la *Revista Blanca*, empresonat el juliol de 1936 i executat el 22 de juliol de 1938; Joan Montserrat i Parets, sabater de Lluçmajor, militant destacat del PSOE i brillant col·laborador de l'òrgan socialista *El Obrero Balear*; Aurora Picornell, abrandada líder comunista de Palma, anomenada la *Pasionaria mallorquina*, inculta però molt intel·ligent, col·laboradora de *Nuestra Paraula*, afusellada 'il·legalment', com Montserrat i Parets, mentre estava tancada a la presó de dones de Can Sales, el 5 de gener de 1937; Joan Mas i Verd, batle de Montuïri, militant d'Esquerra Republicana Balear, col·laborador de *Tribuna Libre*, *Ciudadanía* i *El Republicano*, afusellat al cementiri de Palma el 3 de setembre de 1936; Simó Fullana, membre influent del PSOE i col·laborador del diari de Palma *El Día*, segons *Mallorca Nova*; Miquel Duran i Rosselló, ex-estudiant jesuïta, director del setmanari republicà de Manacor *Nosotros*, mort el 4 de setembre de 1936, nebot de l'aleshores batle

de Manacor Antoni Amer i Llodrà, àlies 'Garanya', assassinat el 29 de desembre de 1936, el qual també havia publicat alguns articles a la premsa...

'Estaven relacionats igualment amb el periodisme els dos afusellats més coneguts de Mallorca, Emili Darder, batle de Palma i puntal de l'Associació per la Cultura de Mallorca, i Alexandre Jaume, ex-diputat a Corts socialista que parlava i escrivia en castellà però que defensà ardidament la catalanitat de l'illa. Havia fet i publicat alguna conferència escadussera un altre dels companys d'afusellament de Darder i de Jaume, Antoni M. Ques i Ventayol, del Consell Executiu d'Esquerra Republicana Balear i president de l'agrupació mallorquina del Rotary Club".

Com escriu Bartomeu Mulet a "Repressió franquista (assassinats i depuracions) contra el magisteri a Mallorca (1936-1939)" (revista *Lluc*, núm. 784, pàg. 26): "*España una, grande y libre*, havia d'ésser el mòbil ideològic per a justificar el totalitarisme en tots els àmbits de la vida col·lectiva. *España* havia d'ésser imperial i triomfadora. El catalanisme s'havia de desmembrar, i més si sonava a esquerranós, d'una manera arbitrària. Maçons, republicans, anarquistes, comunistes i socialistes també eren carn de canó. En Francesc Barrado en fou el responsable fins l'abril del 37, com a comissari de la policia política, d'aquesta repressió, perquè tot era rojo i separatista".

Josep Massot i Muntaner encerta a les totes quan situa a la perfecció l'estreta aliança d'Alfonso Zayas, que era cap de Falange; Francesc Barrado, cap de la policia i responsable de molts d'assassinats d'esquerrans; el coronell Tamarit, jutge instructor del procés contra Emili Darder, Alexandre Jaume, Antoni Mateu i Antoni Maria Ques; i de tots dos amb els germans Villalonga. Cada u ocupava el lloc que la guerra determinava: uns al capdavant dels falangistes, altres dirigint la policia i els escamots d'execució; els militars ordint falsos processos; els escriptors, cas dels germans Villalonga, emprant la ploma per a donar suport als altres. Aquesta era la situació en els moments inicials de la guerra a Palma i que podem trobar molt ben detallada en el llibre de Josep Massot i Muntaner *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra* (1930-1950). Qui vulgui negar aquests fets tan ben documentats està en el seu dret, però les seves opinions tendran poc valor davant la realitat del que s'esdevengué en aquells mesos terribles.

Aquest era el món de Llorenç Villalonga en aquell estiu de 1936, l'univers que he provat de fer tornar de les ombres del passat a les novel·les *Una Arcàdia feliç* i *Les vertaderes memòries de Salvador Orlan*. ■

Mis antepasados y otros recuerdos...

Per Juan Hernández Jover

12ª entrega

Prosigue mi madre narrando que su padre al emigrar a Elda compró su primera casa en julio del año en que entró la República, o sea en 1931. "Como ya dije, mi novio

no quería que me viniese a Elda soltera, con el peligro de perderme, después de venir a verme a Cañada del Trigo durante más de cuatro años, en bicicleta desde el Llano del Mañán; al final se compró un coche de dos caballos, marca Amílcar, con tan mala fortuna que se les quemó en una noche de fuerte viento, pues el garaje estaba bien provisto de alfalfa seca para los animales y el coche (que se calentaba mucho) no dejaba de echar chispas hasta que esa fatídica noche del 17 de enero, San Antonio de Viana, se prendió fuego. Mi suegra, enseguida sentenció que San Antonio no quería que tuviesen coche, aunque mi cuñado y un mecánico amigo de Pinoso, llamado Javier "el vell" se empeñaron en repararlo. En aquellos campos todos se conocían más por el mote que por el nombre propio; la familia de mi esposo era de los (llanders o llanterners), que ahora son "fontaneros". Mi padre, como estaba cojo, a mí me llamaban "meyo la coxa (Remedios) y a mis hermanos(as)"els coxets". Hay que decir que en Cañada del Trigo, aunque era de Jumilla, hablábamos el valenciano por estar más cerca de Pinoso. Lo mismo toda aquella comarca comenzando por La Zarza, Umbría, Torre del Rico, Rodriguillo, Algueña, La Solana; en fin, todos en valenciano."

Lo mismo ocurre con varios pueblos de alrededor como son: Monóvar, Novelda, La Romana, Petrel, Agost, donde predomina el valenciano. Sin embargo, en Aspe, Monforte del Cid, Villena, Sax y Salinas se expresan mayoritariamente en castellano.

¡Hasta el próximo número! ■

Una nit tantes vegades repetida

La nit ho xopava tot amb el seu vapor de cendra. El silenci es propagava sobre les tènues ombres amb el seu alè humit, com una llengua abrasadora. Un nigul còmplice va segrestar el firmament per a no deixar-ne testimonis. L'ombra es va escampar per tots els límits. La nit no tenia alternativa. La nit ho sap tot i tot ho calla.

El ressò de la porta del cotxe en tancar-se va sonar a inexorable comiat, a severa incògnita.

La calor era com una abraçada viscosa i covarda. Solament el metàl·lic so dels grills travessava la densa foscor amb la seva mecànica cadència d'engranatge. En aproximar-nos a la porta van cessar a l'uníson la seva remor; el seu buit va rugir com una sentència.

Els meus passos vacil·lants em van dur fins al punt precís amb l'automàtica resignació del condemnat. De manera instintiva em vaig descalçar, potser com qui ha de travessar un rigorós llinar o com qui desitja sentir el frec maternal de la terra. Em vaig llevar acuradament les ulleres i el rellotge per guardar-los en la butxaca dels calçons.

La remor llunyana de la tempesta s'acostava. El fum del cigarret fugia recelós cap al no-res. L'hora s'havia complert.

Un tro va trencar la nit en dos i va començar a ploure. La pluja es barrejà amb la sang escampant-la sobre la terra; encara que això últim ja no ho vaig poder veure. ■

Blas Guevara

Assistència psicològica

Memòria de Mallorca posa a l'abast de tots el seu servei de consulta psicològica:

**Casal d'Entitats - C.C. La Misericòrdia
Plaça de l'Hospital, 4
Dimecres de 15.00 a 17.00 h
i dijous de 10.30 a 12.30 h.**

*Concertar cita prèvia únicament
durant aquest horari al telèfon
971 21 96 60*